

Josep Ferrater Mora

«A l'exili vaig conèixer un editor que em va proposar de fer un diccionari de filosofia. La meva situació econòmica no era bona i vaig acceptar»

IMMA MERINO

● Josep Ferrater Mora es va introduir en el món de la filosofia per atzar, perquè va llegir uns quants llibres que en parlaven. I el famós *Diccionario de filosofía* el va escriure per guanyar-se la vida a l'exili americà, del qual va tornar aviat, encara que no s'enyorava. Els últims anys, avorrit d'escriure filosofia, s'ha decantat per escriure novel·les, motivat pel fet de traslladar a un llenguatge verbal les seves pel·lícules en setze mil·límetres. No s'ha desentès completament de la filosofia, i considera que és positiu que el creixement de les ciències especialitzades l'hagi buidat de contingut, perquè així s'interessa per tots els àmbits del coneixement.

Qualsevol estudiant de filosofia ha consultat més d'una vegada el diccionari de filosofia de Ferrater Mora. La seva precisió ajuda a clarificar el significat d'un terme i adverteix dels seus diferents usos en la diversitat dels sistemes filosòfics. I s'ha convertit en una referència indispensable. Josep Ferrater Mora, però, suggereix que l'atzar el va convidar a escriure el *Diccionario de filosofía*. En aquest cas l'atzar, al qual es referirà diverses vegades en el curs de l'entrevista, va venir propiciat pel desenllaç de la Guerra Civil, que el va portar a l'exili.

«Acabada la guerra vaig exiliar-me a Cuba, on vaig conèixer un editor barceloní que havia fundat una editorial a Sud-amèrica. Ell em va preguntar què em semblava escriure un diccionari de filosofia. La meva situació econòmica no era bona i vaig acceptar. Ja que assumia el treball, però, vaig procurar fer-ho al millor possible. Aquesta primera redacció del diccionari ja va tenir un cert èxit. Però en el decurs dels anys el vaig revisar, de tal manera que va augmentar una mica orgànicament. El diccionari va seguir, ja no com una obra atzarosa, sinó

7 de maig de 1989

El filòsof Josep Ferrater Mora (Barcelona, 1912-1991), combatent amb l'exèrcit republicà, es va exiliar en acabar la guerra. París, Cuba i Xile van ser el seu recorregut abans d'establir-se definitivament als Estats Units. El 1989 es va crear a l'Estudi General de Girona —l'actual UdG— la càtedra Ferrater Mora, que dirigeix Josep Maria Terricabras. El gener de 1991, poc abans de morir, Ferrater Mora va fer donació a la universitat dels prop de 9.000 volums de la seva biblioteca. El número de Presència on apareix l'entrevista amb el filòsof incloïa també un reportatge sobre les visites en carro per la Fageda d'en Jordà.

estructurada.»

L'any 1947 va arribar als Estats Units, on durant molts anys ha impartit classes en diverses universitats. Tot i que quan descriu la seva vida allà es limita a dir: «Ensenyava filosofia, anava al cinema i al teatre i, ara que estic jubilat, escric i viatjo», reconeix que viure als Estats Units li ha capgirat la manera de veure les coses.

«Malgrat que actualment les diferències no són tan grans, aprecies la diversitat en introduir-te en una existència quotidiana, social, que no és la mateixa que coneixies. El primer que sobta és la facilitat que hom té per realitzar el seu treball a la universitat. També em vaig trobar en un ambient filosòfic diferent. Malgrat que a mi em va interessar la vida quotidiana, fos la de New York o la de Baltimore, evidentment em va influir el fet de viure als Estats Units en una època de gran auge. Encara ara fa la impressió que, en certs àmbits, als Estats Units es fan primer unes coses que després imiten altres països. I tenen una facilitat enorme per exportar els seus fenòmens, com ara Michael Jackson, Madonna o Pat Benathán.»

No obstant això, Ferrater Mora afirma que en els darrers anys la situació ha variat als Estats Units.

«Ara ja no es viu aquella puixança que va seguir a la II Guerra Mundial. Tot i que no es nota gaire a la vida quotidiana, adverteixen que hi ha altra gent al món que tenen alguna cosa a dir, com ara els japonesos, els soviètics o els països de la Comunitat Europea. És clar que oposen resistència i s'inventen excuses per negar que no són els únics al món. Però els recursos prepotents també s'exhaureixen. Ara bé, tampoc no es pot globalitzar els Estats Units, perquè és un país suficientment gran per donar cabuda a manifestacions molt diverses.»

L'autor de *La filosofía actual*, *Cambio de marcha en filosofía* i *Las crisis humanas*, entre altres, confessa que als Estats Units mai no s'ha enyorat. Tot i això, va tornar periòdicament a l'Estat espanyol des de l'any 1951.

«Vaig ser dels primers exiliats que van tornar, perquè em vaig adonar que molta gent que es va quedar volia que els exiliats vinguéssim. Per a ells era com una ventada d'aire fresc. De totes maneres, el que era difícil era quedar-se en aquest país. I encara més difícil era enyorar-lo. Al cap

«Als anys cinquanta era difícil quedar-se en aquest país. I encara més difícil era enyorar-lo»

i a la fi, seguia mantenint una relació amb les persones que m'interessaven. Potser també és una qüestió de temperament, perquè, si tinc un projecte que m'entusiasma, m'és igual poder menjar mongetes amb botifarra o no.»

Ferrater Mora visitava l'Estat espanyol cada un o dos anys. El filòsof explica que, a mesura que passava el temps, apreciava com el país s'anava transformant. «L'Espanya dels anys cinquanta

«La meua vida als EUA era ensenyar filosofia i anar al cinema i al teatre»

no tenia res a veure amb la d'ara. Era d'un provincianisme quasi extravagant. Era una cosa absurda. Continuament hi havia processos al carrer. A mitjan anys seixanta, va començar a canviar per motius econòmics. Els mateixos franquistes, a excepció dels falangistes, es van donar que el país no podia viure autàrquicament. D'aquí es van obrir les por-

tes per al turisme i van multiplicar-se els tractes comercials. I sí, el país va començar a canviar.»

La vida de Ferrater Mora està marcada per l'estudi i la difusió del coneixement filosòfic. Ha ensenyat filosofia i ha escrit llibres en què ha vessat les seves reflexions, majoritàriament de caràcter ètic, o en què ha clarificat el panorama actual de la filosofia. Ara bé, el filòsof no sap gaire bé per què algú es pot dedicar a la filosofia.

«És un misteri que hom no sap. Depèn de l'atzar. Hom comença a llegir uns llibres i, entre ells, n'hi ha uns de caràcter filosòfic que li interessen més. Això pot portar-te a l'estudi de la filosofia, però no en tots els casos. No tothom té vocació filosòfica i també hi ha qui vol fer diners.»

El pensament filosòfic de Ferrater Mora arrela en la consciència que la filosofia ha perdut contingut propi. Per això una de les tasques actuals de la filosofia és la de clarificar i també la de reflexionar sobre els continguts dels altres coneixements.

«El creixement de les ciències especialitzades ha buidat de contingut la filosofia. Però la seva retirada de segons quins àmbits del coneixement fa que s'interessi per tots. D'aquí els problemes filosòfics s'eixamplen i abracen les qüestions legals, les ciències, la política. Crec que és beneficiós que la filosofia no tingui un acotament, pel que fa al seu propi sentit i en relació amb els altres coneixements a què pot servir. L'exercici de la reflexió, tot cercant la clarificació, és un hàbit del filòsof. També ho és fer conjectures sobre el món, és tractar del físic, el polític o el social.»

Ferrater considera que l'actitud del científic és una altra, però no comparteix el punt de vista de certs filòsofs que afirmen que la ciència ha renunciat a la reflexió i ha esdevingut la «gran puta de la

història, disposada a vendre's a qualsevol poder».

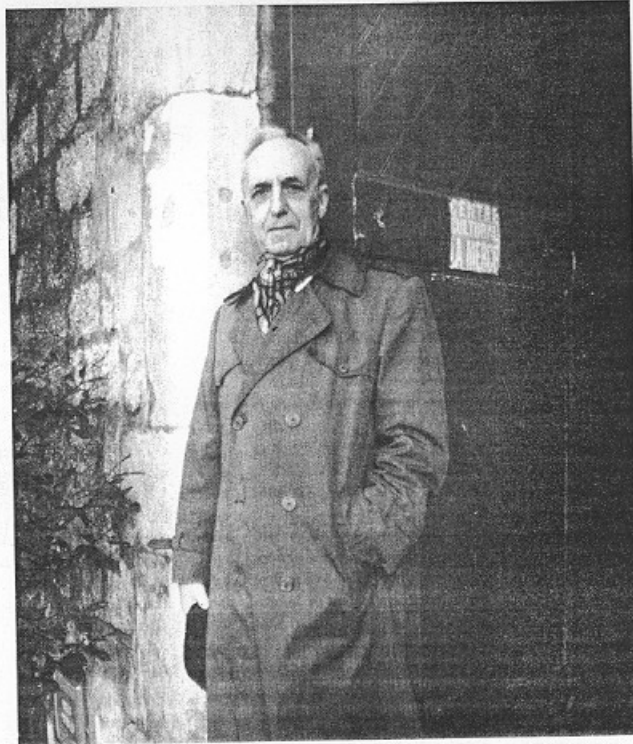
—«Quan es parla de la ciència, sembla que ens oblidem que és un animal enorme, amb mil i una parts diferenciades. Molts filòsofs tenen la tendència a dir *la ciència* com si res i a definir-la sense cap mena de coneixement profund.»

El filòsof no deixa de prendre una actitud admirativa respecte a les possibilitats científiques i, en ple Simposi Wittgenstein, manifesta que un congrés de filosofia mai no pot igualar-se a les aportacions d'un congrés de medicina.

—«Jo vaig a pocs congressos de filosofia, però reconec que obren un espai de relació. Els congressos de filosofia serveixen perquè els que hi participen es trobin i parlin entre ells. També amb la gent de la població que els acull. Però dubto que serveixin en el sentit d'un congrés de medicina, pel que fa a l'aportació de resultats. En filosofia no es descobreixen vacunes, per exemple. Per altra banda, el que opinen els filòsofs respecte a un tema ja es pot conèixer gràcies a la publicació i difusió dels llibres que escriuen. No es descobreix res, en tot cas els congressos fan possible el debat entre diferents opinions expressades prèviament. Pel que fa a la seva incidència en la població, mai no se sap. És possible que no en tingui cap i, de totes maneres, no es pot comparar amb la incidència d'alguns descobriments científics.»

La dedicació de Ferrater Mora a la filosofia ha minvat els darrers anys, a causa del seu gust per la narrativa. Però no s'aprecia en ell una actitud desencisada. Tan sols explica que ara mateix gaudeix més escrivint novel·les que llibres de filosofia.

—«Els últims cinc anys me'ls he passat escrivint novel·les. Si no em seduis la narrativa, potser es-

«Els últims cinc anys els he passat escrivint novel·les. M'hi trobo a gust»

criuria més filosofia en forma d'assaig, ponències o articles. També estaria més assabentat de les actuals tendències filosòfiques. En tot cas, la vessant que ara mateix m'interessa més de la filosofia és l'estètica. Fa quatre o cinc anys que estic pensant escriure un llibre sobre estètica i potser el començaré qualsevol dia.»

Per això no es fa estrany que la ponència que va llegir al Simposi Wittgenstein fes referència a la filosofia de l'art implícita en els textos del pensador austríac. Però és possible que no aprofundeixi més en la reflexió estètica perquè l'ocupa la pròpia creació novel·lística.

—«Escrivint novel·les m'hi trobo a gust, sense traves. Tot i que tampoc no es pot dir que és un sac on cap tot, la novel·la és un gènere més flexible que la poesia o una sonata per a violí. És més

«Arriba un moment que hom repeteix el que fa i s'avorreix. És el moment de prendre una altra via»

flexible, però no ho admet tot. S'hi pot posar assaig, per exemple, però en una certa proporció. Cadascuna de les peces ha d'encaixar en el tot, ha de formar part del cos de la novel·la. En aquest sentit, el model a imitar sempre és Cervantes.»

Ferrater Mora, que considera que és lent per imaginar, ha escrit la novel·la *Claudia, Claudia* i el llibre de relats *Voltaire en Nueva York*. El filòsof admet que, com a novel·lista, s'ajusta a una concepció tradicional i afirma que tendeix a construir arguments ben lligats, on els caràcters dels protagonistes queden ben definits. Per altra banda, tot i que la narrativa li suposa renunciar a escriure filosofia, la seva condició de filòsof no deixa d'evidenciar-se en les seves novel·les. La presumpta incompatibilitat al final es resol en una síntesi, on la narrativa pot donar for-

Josep Ferrater Mora

ma a unes inquietuds filosòfiques.

—«En *El joc de la veritat*, l'última novel·la que he escrit, hi ha un testimoni d'un assassinat. Tot primer acusa A. Després diu que no era A, que era B. Tot seguit, es retracta novament. Potser tot és mentida o potser és veritat tot. I aquest és un problema filosòfic, però expressat en una acció novel·lada. La relació és ambigua perquè, si pròpiament fos un escrit filosòfic, ja seria una altra cosa, que, en tot cas, mai no seria una novel·la.»

Tot i que Ferrater Mora afirma que sempre li ha interessat la narrativa, remet novament a l'atzar per puntualitzar que no és del tot explicable per què escriu novel·les.

—«Arriba un moment que hom repeteix el que fa i s'avorreix. És el moment de prendre una altra via, malgrat que ja hi ha massa producció en tot. Era provar una altra activitat, per tal de no repetir-me excessivament. Hi ha filòsofs que es passen tota la vida parlant d'una mateixa cosa. Però segurament escriu per una situació atzarosa. A mi m'interessa el cinema i havia realitzat pel·lícules en setze mil·límetres amb un cert argument. A partir d'aquí, em vaig demanar per les possibilitats de traslladar un medi visual a un medi verbal. I d'aquesta inquietud, en surten els meus relats.»

A Ferrater Mora li agrada molt el cinema, tot i que no se'n considera un esclau.

—«No deixo d'identificar-me amb aquell poema d'Alberti que diu *«Yo nací con el cine»*, però també m'agraden el teatre i el ballet. Pel que fa als gèneres cinematogràfics, actualment és difícil fer comèdia i, de pel·lícules de l'època, ja se n'han fet moltes. La tradició cinematogràfica comença a pesar molt. Amb tot, encara es fan pel·lícules que m'emocionen, com ara *Les relacions perilloses*.»

El filòsof català, fotografiat a la ciutat de Girona el 1989, el mateix any que es va constituir la càtedra que porta el seu nom i que dirigeix el professor Josep Maria Terricabras.
/ MANEL LLADÓ